

Mariusz Kulicki

DZIAŁALNOŚĆ POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRYMINALISTYCZNEGO W CZTERDZIESTOLECIE ISTNIENIA

Activity of Polish Forensic Association in its 40 years of existence

Powstanie przed czterdziestu laty organizacji pod nazwą Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne było logiczną konsekwencją potrzeby integrowania krajowych środowisk zainteresowanych wymianą wiedzy i doświadczeń praktycznych przydatnych w zapobieganiu przestępczości i w jej zwalczaniu metodami naukowymi oraz praworządymi. Rozważania w tym względzie warto zacząć od zerknięcia w głąb historii. Otóż gdy tylko ludzie zorientowali się w realizmie oraz powtarzalności przestępstw, starali się ujawniać ich sprawców i wymierzać im kary. Wykrywanie przestępców utrudniał jednak brak wiedzy i doświadczenia u pierwotnych organów ścigania, które to luki starano się rekompensować stosowaniem drastycznych metod i uproszczonego wnioskowania z prymitywnych ustaleń. Z czasem pojawił się pogląd, że przyznanie się jest królową dowodów oraz że nie ma niewinnych – są tylko źle przesłuchani. „Doskonalenie” uzyskiwania przyznań do sprawstwa skłaniało niestety do brutalizacji przesłuchań przybierających wręcz formę tortur realizowanych często przy użyciu wymyślnych, męczeńskich urządzeń, które dziś można jeszcze obejrzeć w niektórych izbach muzealnych (dyby, przypalanie rozpalonym żelazem, urządzenia do tzw. łamania kołem, tzw. Madejowe łoże itp.). Również karanie było okrutne. Oczywiście dominowało nie udowodnienie winy, lecz przeświadczenie czy raczej domniemanie o sprawstwie. Z czasem dopiero do głosu zaczęły dochodzić zasady humanitaryzmu i logicznego wnioskowania na podstawie środków dowodowych świadczących o przestępstwie i winie. Tworzono pierwsze akty prawnokarne i zaczęto popularyzować w praktyce hasła, że „nie ma przestępstwa bez naruszenia prawa oraz bez winy”. Oczywiście w wielu systemach i okresach pozostawało to czczą teorią, a przykładem tego mogą być zwłaszcza tzw. państwa totalitarne, gdzie dochodziło wręcz do eksterminacji całych grup społecznych czy nawet narodowości.

W tzw. państwach praworządnych, mimo często najlepszych chęci i intencji organów dochodzeniowo-śledczych, wymiar sprawiedliwości był nieporadny wobec przestępców. Wynikało to z różnych powodów, spośród których na czoło wysuwały się: doskonalenie się sprawców sięgające wręcz profesjonalizmu, braki

w wyszkoleniu i doświadczeniu organów dochodzeniowo-śledczych oraz niedostatki naukowej wiedzy o wykorzystywaniu wszelkich, możliwych do uzyskania środków dowodowych. Nadal więc stosowano różne naganne tzw. metody wydobycze, np. długoterminowe i bezzasadne przetrzymywanie w warunkach pozbawienia wolności czy długotrwałe przesłuchania przez zmieniających się śledczych. Warto zaznaczyć, że w Polsce zakazano stosowania tortur już w roku 1776, czyli o trzy lata wcześniej niż we Francji.

W opisanych wyżej w zarysie warunkach musiały zacząć kształtować się zręby nauki, którą z czasem nazwano kryminalistyką.

Tej nauce służy w Polsce zwłaszcza Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, o którym i o którego dokonaniach będzie szeroko mowa dalej. Powstająca kryminalistyka wiele zawdzięcza – zarówno w sferze metodologii, jak i badań rzeczowych – znacznie starszej dziedzinie, mianowicie medycynie sądowej, której reprezentanci byli często prekursorami kryminalistyki. Rodzimym świadectwem tego jest wydana w Warszawie w 1924 r. praca profesorów medycyny Wachholza i Olbrychta pt. *Medycyna kryminalna*, w której zawarto cenne informacje kryminalistyczne dotyczące m.in. oględzin, fotografowania, śladów chodu, daktyloskopii, antropometrii i portretu opisowego.

Koncepcja utworzenia Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego wysunięta została po raz pierwszy w grudniu 1971 r. przez ówczesnego doktora habilitowanego, a obecnie profesora, Brunona Hołysta, który następnie w 1972 r. przeprowadził wśród placówek naukowych, zainteresowanych resortów i władz w Polsce szeroki sondaż na temat potrzeby powołania takiej organizacji. Dnia 24 stycznia 1973 r. w siedzibie Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie odbyła się konferencja, w której uczestniczyli przedstawiciele placówek uniwersyteckich oraz Prokuratury Generalnej i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Konferencja przekształciła się w zebranie założycielskie Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego i wyłoniła tymczasowe władze tej organizacji, wśród których znalazł się także mówiący te słowa jako członek Komisji Rewizyjnej). Tymczasowymi prezesami zostali Tadeusz Hanausek, Brunon Hołyst, Jan Markiewicz i Piotr Machulski. Wypada wymienić pozostałych członków tych inicjatywnych władz PTK – byli to: Zbigniew Jabłoński, Jan Dumański, Andrzej Szwarz, Włodzimierz Gutkunst, Marian Lipka, Antoni Frydel, Wiesław Baranowski, Stanisław Dudziński, Zbigniew Bożyczko, Tadeusz Borkowski, Zbigniew Czczot, Józef Gurgul oraz Witold Rozwens. Wybrane władze opracowały Statut Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego i doprowadziły do jego krakowskiej rejestracji w dniu 1 sierpnia 1973 r. Pierwszym stałym prezesem Zarządu Głównego PTK z siedzibą w Krakowie był prof. Tadeusz Hanausek. Działo się to w „Roku Nauki Polskiej” i w osiemdziesiątą rocznicę okrzepnięcia kryminalistyki jako nauki, czego świadectwem było wydanie w 1893 r. pierwszego podręcznika kryminalistyki oraz powstanie w 1902 r. w Lozannie pierwszej uniwersyteckiej placówki kryminalistycznej. Autor pierwszego podręcznika, austriacki profesor Hans Gross, uważany jest za „ojca” kryminalistyki – tak jak za „ojca” Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego uważamy prof. Brunona Hołysta.

Do I Zjazdu Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, który miał miejsce w 1976 r., powstało 10 terenowych oddziałów PTK. Na koniec 1976 r. liczba członków Towarzystwa wynosiła 560 osób. W efekcie dawało to już przesłanki do efektywnego realizowania jego głównych celów statutowych. Cele te są następujące:

1. Popularyzowanie najnowszych osiągnięć kryminalistyki i dyscyplin pokrewnych.
2. Organizowanie sympozjów, zjazdów, konferencji naukowych i szkoleń z dziedziny szeroko rozumianej kryminalistyki.
3. Inicjowanie i prowadzenie badań naukowych oraz współdziałanie z odpowiednimi placówkami w tym zakresie.
4. Podejmowanie działań bezpośrednio związanych z zapobieganiem czynom zabronionym oraz zjawiskom kryminogennym i ich zwalczaniem bądź temu sprzyjającym.
5. Ustalanie i nadzorowanie norm i standardów wykonywania badań kryminalistycznych, kształtowanie wysokiego poziomu naukowej działalności eksperckiej.
6. Wykonywanie badań specjalistycznych, ekspertyz kryminalistycznych i wydawanie opinii, nadzorowanie i nadawanie uprawnień rzeczoznawcy lub eksperta kryminalistyki.
7. Prowadzenie innych działań lub rodzajów działalności służących realizacji celów i zadań zgodnych z przyjętymi w statucie Towarzystwa sferami zadań pożytku publicznego.

W tym miejscu należy wskazać, że Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, spełniając wszelkie merytoryczne i formalne warunki przewidziane ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U 2003, Nr 96, poz. 873), postanowieniem Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy (XIX Wydział Krajowego Rejestru Sądowego) otrzymało w kwietniu 2004 r. status organizacji pożytku publicznego, uzyskując formalnie określone przywileje i obowiązki.

Oprócz przytoczonych wyżej siedmiu punktów statutowych organizacja nasza starała się nie tylko popularyzować wiedzę kryminalistyczną, lecz także tworzyć płaszczyznę wymiany myśli i doświadczeń pomiędzy przedstawicielami teorii oraz praktyki dowodowo-kryminalistycznej, jak również utrzymywać i rozwijać kontakty naukowe z analogicznymi, pokrewnymi towarzystwami w kraju i za granicą. Funkcjonowanie struktur Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego dawało okazję do otwartej wymiany poglądów na tematy dotyczące czynności procesowo-kryminalistycznych oraz ekspertyz przez: pracowników naukowych, prokuratorów, policjantów, sędziów, adwokatów, ekspertów oraz studentów prawa i słuchaczy szkół policyjnych.

Będąc ongiś zawodowym sędzią, studiowałem na Uniwersytecie Warszawskim kryminalistykę w ramach seminarium doktoranckiego i z każdym krokiem w głąb tej dziedziny dostrzegałem, jako sędzia, ile znaczy ona dla prawidłowego, praworządnego wykorzystania środków dowodowych z obu źródeł: osobowych i rzeczowych. Dzięki temu, ku swej satysfakcji, jako sędzia „otarłem się” o tzw.

stuprocentową stabilność orzeczeń. Temu przekonaniu o roli kryminalistyki byłem wierny przez lata, kształcąc studentów prawa oraz dokształcając prokuratorów i sędziów. Nie wystarczy bowiem wiedzieć, co trzeba zrobić, aby uczynić zadość normom procesowym, ale jak to zrealizować i udokumentować, aby było to dowodowo efektywne i przekonujące. Przez dwanaście lat współwykładałem kryminalistykę w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie i tam również uczyłem patrzeć na czynności dochodzeniowo-śledcze przez pryzmat końcowych rozstrzygnięć dowodowych. W tejże Szkole Policji odbywały się młodzieżowe kryminalistyczne obozy naukowe wspólne dla studentów prawa i słuchaczy szkoły. Np. w takiej dwutygodniowej imprezie odbywającej się latem 1998 r. brało udział 45 młodych ludzi zainteresowanych kryminalistyką, a zajęcia prowadziło społecznie dziesięciu pracowników naukowo-dydaktycznych, członków Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

W minionym czterdziestoleciu kolejnymi prezesami Zarządu Głównego PTK, po prof. Tadeuszu Hanausku, byli: prof. Jan Markiewicz, prof. Hubert KołECKI, prof. Mariusz Kulicki i prof. Bronisław Młodziejowski, Radzie Naukowej PTK zaś przewodniczyli profesorowie Czesław Grzeszyk, a następnie Tadeusz Tomaszewski. Spośród istotnych dokonań Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego należy w szczególności wymienić, co następuje.

Przeprowadzono dziewięć ogólnokrajowych zjazdów w latach: 1976, 1980, 1985, 1988, 1995, 1997, 2001, 2003 i 2007. Nawiązano i utrzymywano stałą współpracę z następującymi organizacjami i instytucjami: Polskim Towarzystwem Medycyny Sądowej i Kryminologii, Zrzeszeniem Prawników Polskich, Instytutem Ekspertyz Sądowych w Krakowie, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, Izbą Karną Sądu Najwyższego, Prokuraturą Generalną, Komendą Główną Policji, Polskim Towarzystwem Psychiatrycznym, czeskim odpowiednikiem Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego pod nazwą Společnost pro Kriminologii (SpK); ponadto nawiązano kontakt z kryminalistykami litewskimi i zorganizowano w Druskiennikach pobyt szkoleniowo-integracyjny. Przykładem takiej współpracy było zorganizowanie w Warszawie w latach 1996–1997 konferencji naukowej poświęconej kryminalistycznemu kształceniu prawników, a także – wraz z Prokuraturą Krajową i warszawską oraz z Centrum Szkolenia Policji w Legionowie – dwóch polsko-amerykańskich konferencji naukowych dotyczących świadka incognito oraz przesyłki kontrolowanej, a także „Współczesnej ekspertyzy kryminalistycznej w postępowaniu karnym i cywilnym”.

Sympozja, zjazdy katedr, konferencje naukowe, seminaria szkoleniowe i kursy (specjalistyczne, tematyczne i środowiskowe) oraz warsztaty kryminalistyczne stanowiły i niewątpliwie stanowią bardzo ważną i jakże pożyteczną dla wymiaru sprawiedliwości sferę działania Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Gwoli ilustracji warto przypomnieć bodaj niektóre z tych przedsięwzięć.

W 1976 r. zorganizowano na terenie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu ogólnopolskie sympozjum kryminalistyczne pt. „Badania wariogra-

ficzne na użytek prawa”, co było swoistym podsumowaniem własnych, kilkuletnich badań oraz toczącej się wówczas ożywionej dyskusji na ten temat.

W 1987 r. PTK wspólnie z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zorganizowało „I Ogólnopolski Zjazd Uniwersyteckich Katedr Kryminalistyki” – uczestniczyli w nim pracownicy ośmiu katedr uniwersyteckich oraz przedstawiciele Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (w tym Zakładu Kryminalistyki KGMO), Ministerstwa Sprawiedliwości, Prokuratury Generalnej oraz Naczelnej Rady Adwokackiej i Zrzeszenia Prawników Polskich. Debata koncentrowała się wokół miejsca, roli oraz programu nauczania kryminalistyki w systemie uniwersyteckich studiów prawniczych. Towarzyszyła temu szeroka ankietyzacja praktyków sądowno-prokuratorskich, policyjnych i adwokackich. Wyniki ankiety, które opublikowano na łamach „Problemów Praworządności” (1989, nr 6), wskazywały, że praktycy chcieliby wiedzę kryminalistyczną wyciągać z uniwersytetów i chętnie uczestniczyliby w podyplomowych kursach kryminalistyki (dobrym wzorem mogły być cykle studiów realizowane przez Katedrę Kryminalistyki Uniwersytetu Wrocławskiego).

Innym przykładem może być zorganizowana w 1998 r. w Szczytnie pod patronatem Komendanta Głównego Policji z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego i Instytutu Służby Kryminalnej Wyższej Szkoły Policji dwudniowa konferencja naukowa nt. „Nowoczesność oględzin procesowo-kryminalistycznych”. Referaty i dyskusja dotyczyły dowodowej funkcji oględzin i ich przedmiotowej specyfiki, relacji oględzin do innych czynności dowodowych, dokumentowania ich przebiegu i wyników oraz tendencji zmian w tym zakresie, a także miejsca oględzin w jurysdykcyjnym stadium procesu.

Warto przypomnieć, że PTK wspólnie z Ministerstwem Sprawiedliwości oraz Polskim Towarzystwem Medycyny Sądowej i Kryminologii zorganizowało w Popowie koło Warszawy „Międzynarodowe sympozjum nauk sądowych” na temat śladów kryminalistycznych. Uczestniczyło w nim 150 osób, w tym 30 z dwunastu ośrodków z krajów Europy, Ameryki i Azji. Wyniki sympozjum podsumował na łamach „Problemów Praworządności” (1988, nr 11) prokurator Józef Gurgul.

W 1999 r. zostało zorganizowane II Sympozjum Kryminalistyczne (pierwsze odbyło się w 1979 r.) – oczywiście organizatorem obu było Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne. Na tym drugim sympozjum wygłoszono 60 referatów, tematem tytułowym była „Kryminalistyka na przełomie wieków”. Trzecie sympozjum odbyło się w październiku 2002 r. pod hasłem „Kryminalistyka XXI wieku” – uczestniczyło w nim ponad 200 osób.

W 2005 r. zorganizowano IV Sympozjum Kryminalistyczne pt. „Kryminalistyka – ciągle nowe wyzwania”, na którym wygłoszono 59 referatów. Materiały z sympozjum zostały opublikowane w X tomie „Problemów Współczesnej Kryminalistyki”. Sympozjum towarzyszyła wystawa sprzętu kryminalistycznego. Sympozjum V miało miejsce w 2009 r. i towarzyszyła mu wystawa publikacji oraz sprzętu.

W 2010 r. PTK współorganizowało I Kongres Nauk Sądowych, który odbył się na terenie Uniwersytetu Warszawskiego; uczestniczyło w nim ok. 1000 osób z całego kraju.

Działalność wydawnicza Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego stanowi bardzo ważną sferę, dzięki której myśl kryminalistyczna dociera do szerokiego kręgu odbiorców oraz daje dogmatykom i praktykom możliwość wypowiedzenia się na temat nurtujących ich problemów. W 1975 r. ukazał się pierwszy tom periodyku „Patologia Społeczna – Zapobieganie” wydawanego wspólnie przez Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne oraz Instytut Problematyki Przeszłości przekształcony w Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Redaktorem naczelnym periodyku był, nieoceniony do dziś w aktywności, prof. Brunon Hołyst. W 1981 r. ukazał się dziesiąty tom periodyku.

W 1992 r. prof. Hubert Kołecki opracował temat dotyczący przestępczości korupcyjnej i aferowej, który po akceptacji Komendy Głównej Policji i Zarządu Zrzeszenia Prawników Polskich został w formie broszury opublikowany przez Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne (Wydawnictwo PDW „Ławica” w Poznaniu).

W 2000 r. Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne wraz z Katedrą Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego stało się współwydawcą czasopisma „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”. Pierwszy tom ukazał się już w 1996 r. nakładem Uniwersytetu Warszawskiego – tu ukłon w stronę prof. Tadeusza Tomaszewskiego. Tom XV ukazał się w 2011 r.

Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne organizowało liczne szkolenia – np. tylko w 2008 r. zrealizowano 19 szkoleń z dziedziny przeciwdziałania fałszerstwom dokumentów dla pracowników banków i Krajowej Izby Rozrachunkowej. Przeprowadzono również kurs dla lekarzy nt. „Oględziny zwłok na miejscu zdarzenia jako czynność procesowa”, a także kurs dla ekspertów dokumentów – w trosce o jakość ekspertyz.

Ważną sferą działania PTK były konsultacje opracowywane na zlecenie organów ustawodawczych, a dotyczące problematyki prawno-kryminalistycznej, oraz postulaty formułowane z własnej inicjatywy Rady Naukowej i Zarządu Głównego PTK w związku z projektowanymi zmianami w prawie karnym. Np. w 1995 r. przekazano do Ministerstwa Sprawiedliwości 16 dezyderatów kryminalistycznych do projektu k.p.k., a w 2004 r. referowano w Sejmowej Komisji Ustawodawczej projekt nowelizacji art. 115 k.k. w celu objęcia biegłych ochroną prawną przysługującą funkcjonariuszom publicznym.

Na zakończenie trzeba przypomnieć, że od 1997 r. działa Biuro Ekspertyz Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, dysponujące z czasem coraz lepiej wyposażonym laboratorium kryminalistycznym. Od 2002 r. funkcjonuje Centrum Badawczo-Szkoleniowe PTK, któremu prezesował Mieczysław Goc. Liczba ekspertyz kryminalistycznych wykonanych przez CBS PTK sięga obecnie osiemnastu tysięcy. Niejako podsumowaniem dokonań eksperckich były zorganizowane przez Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne w 2012 r. warsztaty na temat „Biegły i jego opinia w polskim systemie prawnym”.

Szczególne znaczenie ma opracowywanie i edycja kolejnych tomów polskiej bibliografii kryminalistycznej. Tak mniej więcej zamyka się czterdziestolecie istnienia Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

Streszczenie

W artykule przedstawiono historię i działalność Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, które w 2013 r. obchodziło jubileusz 40 – lecia istnienia. Idea powołania naukowego stowarzyszenia zajmującego się szeroko rozumianą problematyką kryminalistyczną wynikała z potrzeby integrowania krajowych środowisk zainteresowanych wymianą wiedzy i doświadczeń praktycznych przydatnych w zapobieganiu przestępczości i w jej zwalczaniu metodami naukowymi. Koncepcja utworzenia Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego wysunięta została po raz pierwszy w grudniu 1971 r. przez ówczesnego doktora habilitowanego, a obecnie profesora, Brunona Hołysta, została ostatecznie zrealizowana 24 stycznia 1973 r., kiedy to w siedzibie Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie odbyła się konferencja, która przekształciła się w zebranie założycielskie Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Artykuł przedstawia główne cele i kierunki działania oraz najważniejsze dokonania PTK a także osoby, który wniosły największy wkład w rozwój Stowarzyszenia.

Słowa kluczowe: Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, działalność, historia, dokonania, działacze.

Summary

The article presents history and activity of the Polish Forensic Association, which in 2013 celebrated its 40th anniversary. As for the reason of establishing a scientific associations focusing on issues of forensic science can be indicated the need to integrate national bodies interested in the exchange of knowledge and practical experience useful in the prevention of crime and the fight against criminality using scientific methods. The idea of creating Polish Forensic Association has been put forward for the first time in December 1971 by Brunon Hołyst – by then habilitated doctor, currently a professor - and was finally completed on 24th January 1973, when the conference (which was held in the Institute of Forensic Research in Krakow) transformed into the founding meeting of the Polish Forensic Association. Article presents the main objectives and courses of action, and the most important achievements of Polish Forensic Association and the people who have made the greatest contribution to development of the Association.

Keywords: Polish Forensic Association, activity, history, achievements, activists.